

Clom per ina strategia digitala rumantscha

Radunonza generala e discurs al podi da la Pro Svizra Rumantscha a Cuira

DA MARTIN CABALZAR

■ **La Pro Svizra Rumantscha vul chattar ina strategia communabla per il svilup da la digitalisaziun per il rumantsch. Quai è resorti da la radunonza generala e da la discussiun al podi che ha gi lieu venderdi saira a Cuira.** Da la discussiun da podi han prendi part il president da la regenza grischuna e schef dil departament d'educaziun, cultura e protecziun da l'ambient *Jon Domenic Parolini*, il manader da la partiziun furmazion da la Lia Rumantscha, il responsabel per datas ed archiv tar Radio-televisiun Svizra Rumantscha, il linguist ed informaticher *Sascha Brawer* ed il suprastont da la Pro Svizra Rumantscha *Martin Cantieni* che ha gia realisà divers projects digitals per rumantsch.

Digitalisaziun realitad e sfida

En sia introducziun ha il maindiscussiun *Clau Dermont* constatà che la digitalisaziun è ina realitad dal nov tschientaner, ina realitad cun la quala era la Rumantschia è confruntada. Cun la puschida da RTR e da la pressa rumantscha, dentant era cun il Pledari Grond, ils vocabularis idiomatics e cun il DRG online ha la Rumantschia gia fatg daditg ils emprims pass sin il sector da la digitalisaziun. Quella tanghescha plinavant il rumantsch pli e pli en tut las spartas pussaivlas. Legraivlamain datti sin quest sector era adina puspe novas iniziativas per software ed auters products digitals rumantschs.

Il regent Parolini accentuescha ferma intenziun dal chantun da realisar usche spert sco pussaivel ina rait digitala ultra sperta fin en las regiuns periferas. Quai saja ina basa impurtanta per saver realisar differents projects en il rom da la strategia digitala prevedida. Per quest intent haja il cussegl grond mis a disposi-

Il podium davart la digitalisaziun da la Rumantschia è stà bain visità. Sin il podium da sanester: *Konradin Klais*, LR; *Bernard Bearth*, RTR; *Jon Domenic Parolini*, Regenza dal Chantun Grischun; *Sascha Brawer*, expert d'informatica e *Martin Cantieni*, PSR. FOTO A. ZINI

ziun in credit da 40 milliuns. Plinavant dettia pussaivlads da sustegnair projects da digitalisaziun en il rom d'«infrastructures relevantas per il sistem» or dals meds da la promoziun da l'economia. Previda è era ina transformaziun digitala dal Plan d'instrucziun 21. «Malgrad tut na dastgan ins betg far illusiuns, pertge ils meds finanziais èn limitads», remarca Parolini.

Konradin Klais rapporta da las stentas da la Lia Rumantscha da digitalisar il Pledari grond ed ils vocabularis idiomatics. In vigl desiderat empermess dentant anc betg realisà è in program da correctura en rumantsch grischun ed en ils idioms che fiss da grond agid cunzunt era per la pressa. *Bernard Bearth* infurmescha davart la gronda lavur e prestaziun da RTR sin il sector da la digitalisaziun, betg mo cun ses servetschs da online, mabain

cunzunt era cun la digitalisaziun da l'entir archiv che cumpeggia audio, films e video e da las preparativas per far ils emprims pass vers l'intelligenza artificiala. Impurtant saja en quest connex era da scelarir e segirar ils dretgs d'autur e da controllar la qualitat.

Brawer vesa ils gronds avantatgs da la digitalisaziun cunzunt era per las linguas minoritaras ni per relaziuns linguisticas ferm fragmentadas sco ils idioms rumantschs. Per mategnair la survista dal material digital davart la Rumantschia drovia ina plattform communabla, puntuescha Brawer. Da quest avis è era Cantieni, cunzunt risguardond la resursas persunalas e finanziais limitadas. Impurtant saja da nizegiar tut las sinergias pussaivlas sco era da garantir l'access public e gratuit (open source) a las datas rimnadas.

Clom per ina strategia digitala rumantscha

Da la discussiun al podi è resorti claramain il clom per ina strategia digitala rumantscha. Sco minoritad n'avain nus numnadamain betg il privilegi d'avair a disposiziun resursas persunalas e finanziais illimitadas. Quai sforza da concentrar e coordinar ils projects. Da l'autra vart ha la Rumantschia l'avantatg dad esser ina cuminonza d'ina dimensiun surveviva che lubescha da collavurar ed instradar ina digitalisaziun che serva il meglier pussaivel a la lingua, a la societad, a la cultura ed a la societad.

Tenor la Pro Svizra Rumantscha duain tut ils partenaris surpigliar lur rolla en l'iniziativa per ina digitalisaziun rumantscha. La finamira saja che la digitalisaziun restia ina schanza e na daventia betg in privel u ina cuntschadira nunfrit-

gavla. Chantun e confederaziun stoppian surpigliar la responsabladad per la digitalisaziun da tut las quatter linguas svizras.

Plinavant sajan las organizaziun da linguas, e qua cunzunt la Lia Rumantscha dumandadas da prender il timun per il rumantsch e da contribuir sezzas cun propostas ed iniziativas per ch'il rumantsch na manchentia betg quest svilup. Mo er organizaziuns (semi-)privatas sco RTR, Banca chantunala grischuna, Swisscom e la Posta sajan incaricadas da contribuir lur cumpart ad ina Svizra plurilingua digitala, punctuescha la Pro Svizra Rumantscha.

Proxims pass e cleras prioritads

Per definir e coordinar la digitalisaziun rumantscha drovi ina clara strategia. Tenor la Svizra Rumantscha stoppia il dialog star a l'entschatta da questa strategia. Perquai duain ils acturs centralis far part d'ina «iniziativa digitala rumantscha» che definescha ils proxims pass e tschentat las prioritads necessarias. Ina part integrala da questa strategia duai era esser la collavuraziun cun autras linguas minoritaras che han sumegliantas sfidas e spetgas envers la digitalisaziun. Plinavant duain las fadias per in rumantsch digitalisà resulltar en products, datas e software libra (open source).

La Pro Svizra Rumantscha accentuescha ch'ella porschia gugent maun da surpigliar ina rolla da coordinaziun en quest process «che pretenda cunzunt da la confederaziun e dal chantun e da la Lia Rumantscha in engaschi ed ina vista strategica envers il futur». Ella è era pronta da porscher a tut las persunas che vulan contribuir a la digitalisaziun rumantscha cun projects e collavuraziun in da chasa sco uniu che s'orientescha vers il futur.

Per ina Rumantschia progressiva ed averta

Dominic Blumenthal rimplazza Jon Bischoff en la suprastanza da la Pro Svizra Rumantscha

■ (mc) **La Pro Svizra Rumantscha s'engascha per ina Rumantschia progressiva ed averta. Sco uniu idependenta vul la PSR dar impuls novs a la politica da linguas. La PSR ha salvà venderdi passà sia radunonza generala a Cuira e confirmà la suprastanza en uffizi cun Barbara Etter e Clau Dermont al timun. Da nov en suprastanza entra Dominic Blumenthal.** L'uniu Pro Svizra Rumantscha (PSR) è vegnida fundada il 1992 cun la finamira da crear ina gasetta quotidiana rumantscha. Dapi che La Quotidiana exista, sa deditgescha la PSR ad auters projects en connex cun la promoziun da la lingua rumantscha. Uschea è l'uniu p.ex. sa participada a la realisaziun d'in med d'instrucziun rumantsch per persunas betg rumantschas e d'in champ da vacanzas per uffants rumantschs. Actualmain è la PSR tranter auter lundervi da realisar in barat da clasas da scola tranter ils differents idioms. Finamira ed intent

Tenor sias statutas ha la PSR l'intent da mantegnair e promover la lingua e cultura rumantscha. En spezial dentant dad edir ina gasetta quotidiana rumantscha en ils idioms existents ed en rumantsch grischun e da promover la litteratura, la scolaziun e la perscrutaziun rumantscha ed en spezial la perfecziun dals schurnalists rumantschs.

L'uniu ha ultra da quai l'intent da garantir la quadrilinguitad da la Svizra. Ella sustegna, uschè lunsch che quai para cunvegnent, era las stentas da la Lia Rumantscha e da sias societads affilias.

Las medias el focus

L'onn da gestiun da la PSR è stà segnà d'ina vart da discussiuns davart las medias, saja quai il nov concept per la pressa rumantscha sviluppa da la Lia Rumantscha u la nova lescha davart las medias electronicas. Da tschella vart ha la PSR decis da metter ses accents en ils proxims onns sin ils temas diaspora e digitalisaziun.

La PSR ha moderà meisas rodundas da medias ed è stada participada a la grupp creativa che ha rimnà ideas per l'avegnir da la pressa rumantscha. Ella ha allura persequità vinavant il concept da la pressa rumantscha e dà inputs a la LR. Pinavant è ella stada activa en il cumbat cunter l'iniziativa No Billag, ha tranter auter creà ensemen cun il comite rumantsch las figuras ficziunalas Flurin ed Ursina ed è stada conorganisatura da la manifestaziun en la staziun principala a Turitg.

En connex cun la revisiun da la lescha federala davart las medias electronicas ha la PSR pretendi chi dettia vinavant l'existenza d'in program da radio en rumantsch ed intunà chi drovia en quella lescha la pussaivladad per las medias electronicas rumantschas (RTR) da collavurar pli intensiv cun la pressa rumantscha.

La PSR è era sa participada activamain a la grupp da lavur da la LR che s'occupa dal rumantsch en la diaspora ed ha cumenzà a sviluppar ideas per projects che duain promover il rumantsch en la diaspora.

La PSR è sa participada al «Hackaton» dil Forum Helveticum che duai gidar a

sviluppar vinavant il pledari zuppà en il cursor. Ella ha era surdà in concept per in brat da classas tranter las regiuns rumantschas a la LR, e quai malgrad che la promoziun dal rumantsch en scola n'è betg in accent prioritar da la PSR. L'inscunter planisà per chattar nova gliued che s'engascha per il rumantsch n'ha deplorablamain betg gi lieu, per mancanza d'interess.

Digitalisaziun – diaspora – giubileum LR

L'onn current vul la PSR metter l'accent sin la digitalisaziun. Sin quest sector vul la PSR surpigliar ina rolla activa ed en spezial empruvar da coordinar las iniziativas multifaras per la digitalisaziun. Risguardond il fatg che la mesadad dals Rumantschs n'abitan betg pli en il territori

da tschep, ha la LR survegni da la confederaziun il consentiment da schlargiar sias activitads da promoziun era sin las Rumantschas ed ils Rumantschs che vivan en la diaspora. La PSR vegn era a far part e sustegnair la festa da giubileum «100 onns Lia Rumantscha» en spezial cun contribuir cun in podi durant il di da lingua che ha lieu ils 9 d'avust. Tenor la PSR na duai la festa da giubileum betg mo esser ina retrospectiva, mabain vegnir nizegiada per mirar en l'avegnir. Da la LR gavischa la PSR «daplì curaschi, spertezza ed avertadad e malgrad sia vegliadetgna era viscladad e persunas giuvnas che s'engaschan per la Rumantschia».

Per ils 24 da settember è schizunt prevì in giu amicabel da ballape tranter l'equipa rumantscha da Cultura Ballape

Rumantsch (CBR) encunter l'equipa da ballape dal cussegl federal. Ils fans da la Rumantschia èn evidads da sustegnair lur equipa sco 12avel giugader!

Eleccziuns ed engraziament

En la suprastanza da la PSR rimplazza il Sursilvan *Dominic Blumenthal* il Ladin *Jon Bischoff* chi sorta. Confirmà vegn il co-presidi cun *Clau Dermont* e *Barbara Etter* sco era ils ulteriurs suprastants *Flurin Bundi*, *Martin Cantieni* ed *Annetta Zini*. Sut varia engrazia il schefredactor partent da La Quotidiana *Martin Cabalzar* resentidamain a la PSR per ils impuls ed il grond sustegn moral e finanziaal che la PSR ha dà tant avant la realisaziun sco era durant tut las fasas burasclusas da la gasetta dal di rumantscha.

La suprastanza veglia/nova da la PSR: da san. *Martin Cantieni*, *Jon Bischoff* (partent), *Clau Dermont*, *Annetta Zini*, *Dominic Blumenthal* (nov suprastant) e *Flurin Bundi*. *Barbara Etter* manca. FOTO S. DERLINGS